

Klimaattafel – Infra & Groen

13 oktober

Kennismaking

- Tafelbegeleider heet iedereen welkom en maakt een korte introductie ronde;
- Vraag aan deelnemers wat je vandaag wilt bereiken (antwoorden kunnen gedeeld worden in de chat);
 - Erachter komen wat nodig is om klimaatadaptieve oplossingen vanzelfsprekend te integreren in de aanleg en beheer van de buitenruimte;
 - Waar liggen onze acceptatiegrenzen? En hoe vullen wij onze behoeften in?
 - Geen echte verwachtingen. Ik ben vooral nieuwsgierig naar de mensen aan deze 'tafel' en hoop op een leuk gesprek en een inspirerende middag;

Presentatie

- Tafelbegeleider geeft een korte toelichting op het ontstaan en de effecten van extreem weer, met oa sheets van:
 - Opwarming aarde;
 - Klimaatatlas (Twents waternet);
 - Nationaal Adaptatie Strategie (NAS), per sector zijn kansen en bedreigingen in kaart gebracht;

Interactieve deel (klimaat-effectenspel en tafeldialoog)

- Klimaat-effectenspel
 - Elke deelnemer aan tafel mag een kaart met daarop een stelling plaatsen op het bord, vervolgens volgt een brede discussie aan tafel; uiteindelijk beslist de kaarthouder de definitieve plek van de kaart;
 - In bijlage 1 staan de uitkomsten, resultaten en overwegingen;
 - In bijlage 2, eindresultaat van de risicomatrix;
- Tafeldialoog
 - Verslag klimaat-effectenspel
 - Tafelbegeleider heeft (in de pauze) een gemiddelde lijn door de risicomatrix getrokken (loopt globaal van links boven naar rechts onder);
 - De lijn geeft een grens van het risico-acceptatieniveau;
 - Boven de lijn, de effecten niet meer acceptabel en zou je iets moeten doen;
 - Onder de lijn, zijn de effecten feitelijk acceptabel;
 - Er volgen nog meerdere regionale en lokale dialogen. De uitkomsten worden integraal en samenhangend benaderd om tot één conclusie te komen wat wel en niet acceptabel en toelaatbaar is;
- Tafelbegeleider gaat met de groep in het gesprek en leg de volgende vragen voor: Wat is nodig in projecten om klimaatadaptieve maatregelen (bij voorkeur nog breder) mee te nemen en wie zou wat kunnen doen als marktpartijen of opdrachtgevers;

Onderstaand de kernpunten van het gesprek;

Beleidsmatig

- Beleidsmatig is er veel onduidelijkheid en iedereen werkt vrij zelfstandig aan projecten;
- Er moet een beweging komen in bredere zin dan af en toe een (kleinschalig) project;
- Over de (gemeente)grenzen heen kijken en regionaal/provinciaal aansturen;
- Je hebt te maken met meerdere aspecten/onderdelen, partijen naar een hoger niveau tillen daar zit de uitdaging;
- Hetzelfde beleid, uitgangspunten en resultaat gaan werken, dat wordt lastig met meerdere partijen;
- Ambitieuze projecten stranden vaak op kosten, samen aanvliegen is kansrijker;

Afweging: eerst een keuze maken in acceptatie niveaus (zoals bv klimaateffectenspel), vervolgens beleid opstellen (incl. kostendekking) en een integrale benadering/uitwerking;

Rol van de marktpartijen/overheid

- Opdrachtgevers hebben vaak een standaard inrichting. Ontwerpen zijn vaak traditionele oplossingen; advies om open te staan en mee te denken over nieuwe inrichtingen cq oplossingen;
- Samen projecten breder en integraal oppakken, ook circulair, energietransitie, verduurzaming etc;
- Er zijn ook tegengestelde belangen bij de partijen, de risicomatrix zou daarbij kunnen helpen om de partijen dichter bij elkaar te brengen;
- De bewustwording (en discussie) te vergroten in projecten en omgeving(door adviesbureaus), mede met burgerparticipatie;
- De nieuwe omgevingswet (filosofie van buiten naar binnen) heeft op de maatschappelijke ontwikkelingen in kader van de participatie en bewustwording een positieve bijdrage;

Omvang en complexiteit

- Wat zijn de belemmeringen om klimaatdapatief te ontwerpen?
- Mooie plannen stranden vaak (te veel meningen);
- Door de tegengestelde belangen blijven we ook vaak eindeloos doorpraten. Hoe gaan we dat doorbreken? (optie: keuzes maken en partijen teleurstellen);
- Procesaankpak, leidraad maken waar iedereen zich aan houdt; allen dezelfde stappen volgen. Inhoud volgt later;
- Wat je wil bereiken (doel en beleid), dat als criterium vastleggen om projecten in te dienen;

Eenheid

- Kennis en krachten bundelen, eenduidig beleid. Provinciaal wellicht op hoger niveau door Rijk laten vastleggen;

- Traditionele ontwerpen zijn vaak financieel aantrekkelijker dan met klimaatadaptieve oplossingen;
- Optie voor meer verduurzaming, puntensysteem waardoor bv (grond)prijs lager wordt of toekennen van subsidies of vergoedingen;
- Landelijk visie en doelstelling vaststellen, regionaal normeringen en ontwerpstandaard vastleggen;
- Starten bij proces, later volgt inhoud;
- Bewustwording voor het volgen van bepaalde stappen en methodieken;
- Strategie energietransitie richtlijn voor aanpak en ontwikkeling klimaatadaptatie, regionaal aanvliegen;

Praktisch

- Directe en indirecte kosten mee laten boordelen in werken; Baten wegen niet altijd tegen de verdiensten. Op hoger niveau te sturen met belasting, subsidies etc;
- Kadern meegeven aan projecten voor hitte, droogte en wateroverlast;
- Mogelijk om GRP te verbreden met diverse factoren, met omzetting naar omgevingsvisie;

Afsluiting

Nabranders (of wel via de chat);

- “Iedereen wil wel, maar meer hoe”?
- Behoeft aan actie en concrete maatregelen;
- Wat kun je doen om hittestress of wateroverlast te voorkomen, waar kun je dan het beste beginnen en wie heb je daarvoor nodig;
- Maak naar analogie van de regionale energietransitie een regionale waterstrategie. Maak daarvan een programma onder de Omgevingswet.

Bijlage 1

	Droogte-stellingen	Ernst	Frequentie	Reacties deelnemers	Verandering kaart
1	Er is te weinig drinkwater en het water gaat op rantsoen. Drinkwater is maar een deel van de dag verkrijgbaar.	Ernstig	Eens in de 10 tot 50 jr	Hoe lang verkrijgbaar (0,5 dag); Drinkwater essentieel → rampzalig / eens in de 50 jaar; - Afzetten tegen reguliere werken, waarbij ook water 0,5 dag niet beschikbaar is. - Verschil tussen plotseling of aangekondigd (voorbereiden)	Kaart laten staan ikv indien situatie voorspelbaar is
2	Er is voldoende drinkwater, maar de druk in de leidingen is laag en er komt weinig water uit de kraan.	Ernstig (er is wel water, eerste levensbehoefte maar niet rampzalig)	10 jaar	Meerdere in de groep geven aan verwaarloosbaar, je hebt namelijk water;	Verwaarloosbaar (en deel ernstig) en op de lijn eens in de 10 jaar (en deel jaarlijks)
3	Door de grote droogte sterven veel bomen, struiken en planten af. Zowel in parken, groenstroken, als bij uw bedrijfspand.	Ernstig, (bomen dragen bij aan vermindering hittestress en bepalend zijn de boomsoorten)	Eens in de 50 jaar	- Tijd van herstel; - Effect omgeving betrekken; - Is al gaande, vraag of je kunt keren; - Gericht op stedelijk gebied - Meer naar links	Naar links boven (tegen vrijwel nooit en rampzalig)
4	Door de droogte wordt al het gras rond uw pand geel	Verwaarloosbaar	Jaarlijks	Geen discussie gevoerd wegens tijdgebrek	
5	Door de droogte gaan alle net door u ingeplante plantjes dood.	Verwaarloosbaar	Jaarlijks	Geen discussie gevoerd wegens tijdgebrek	

	Hitte-stellingen	Ernst	Frequentie	Reacties deelnemers	Verandering kaart
1	Door warmte ontstaat de ziekte botulisme in vijvers	Ernstig	Vrijwel nooit	- Niet lang geleden in gemeente Hengelo grote	iets hoger naar rampzalig/ernstig in belang van de

	en parken. Veel watervogels en een aantal honden gaan dood.			vissterfte door droogte; - Trekt veel ongedierte aan; - relatie tot gezondheid mensen; - met voorbeeld Enschede kaart op de juiste plek;	biodiversiteit en behoud van leven.
2	U slaapt slecht doordat het 's nachts lang warm blijft.	Verwaarloosbaar / ernstig, (het is vervelend)	Jaarlijks	- Meer naar verwaarloosbaar; - wordt bedoeld voor jezelf acceptabel? Of geplaatst in de samenleving (ouderen en zwakkeren); - liever zonwering dan airco's; - blijft een persoonlijke voorkeur;	Verplaatsen naar verwaarloosbaar
3	Door de hitte smelt het asfalt. Verschillende wegen moeten dagenlang worden afgesloten.	Ernstig, staat niet precies op welke locatie	10 jaar	- Welke wegen - Bereikbaarheid hulpdiensten; - Primaire bestemmingen meer naar links;	Laten staan, belemmeringen niet bekend.
4	Tijdens extreme hitte \etten de spoorstaven uit en is het spoor tussen 10:00 uur en 20:00 uur niet bruikbaar voor treinverkeer. Dit duurt een week.	Ernstig/ramp zalig	50 jaar	Geen discussie gevoerd wegens tijdgebrek	
5	Op het bedrijventerrein zijn veel gebouwen, straten en parkeerplaatsen en weinig planten, bomen en schaduw. Op een heel warme zomerdag voelt de temperatuur	Verwaarloosbaar, is in de praktijk al het geval.	Jaarlijks	Geen discussie gevoerd wegens tijdgebrek	

	daardoor als 50 graden aan.				
--	-----------------------------	--	--	--	--

	Wateroverlast- stellingen	Ernst	Frequentie	Reacties deelnemers	Verandering kaart
1	Er staat 10cm in uw bedrijfspand. Uw laminaat of vloerbedekking en een paar kaste moeten worden vervangen. U bent hiervoor verzekerd.	Ernstig	Eens inde 50 jaar	- Het is alleen materiaal, minder ernstig dan kaart met drinkwater. - Mag vaker voorkomen, 1 keer in de 10 jaar / jaarlijks; - Voorkomen zal meer gaan kosten, acceptatie grens verhogen - eerst met elkaar effect bepalen, vervolgens effect te beperken en te voorkomen (oa kosten)	kaart verplaatst naar verwaarloosbaar - ernstig met eens in de 10 tot 50 jaar
2	Op het bedrijventerrein staat zoveel water op straat dat u uw pand twee uur lang niet bereikbaar is. Ook niet voor ambulance, brandweer en politie.	Ernstig en deels verwaarloosbaar (erg toevallig als beide gelijktijdig optreden)	50 (tot 10) jaar	Onbereikbaar brandweer is nogal ernstig of ambulance bij hartaanval; 1 pand dan meerdere, de overlast is in de openbare ruimte; Op deze plek een acceptabel te dragen risico.	Laten staan
3	Door zware buien is de stroom uitgevallen. Ook is er geen internet en kan er niet gebeld worden. Dit duurt een paar uur.	Rampzalig, Alles plat – internet, hulpdiensten en groot gebied	Vrijwel nooit	Geen discussie gevoerd wegens tijdgebrek	.
4	De A35 loopt onder water en is meerdere uren afgesloten voor het verkeer	Ernstig/ verwaarloosbaar	Eens in de 10 jaar.	Geen discussie gevoerd wegens tijdgebrek	

Bijlage 2

Klimaattafel – Infra & Groen

22 oktober

Algemene inleiding

De dagvoorzitter van het plenaire deel (Marieke Ekelenkamp) opent de bijeenkomst en blikt terug op de startbijeenkomst van de Twentse klimaatdialoog op 7 oktober jl. (terug te zien op <https://www.wegaanlive.nl/twentseklimaatpraat/>).

Vervolgens gaat ze in op het doel van de klimaatdialogen en het vervolgproces. De centrale vraag bij het geheel is om samen duidelijk te krijgen welke klimaateffecten acceptabel zijn en welke niet. Bij deze laatste moeten maatregelen genomen worden om de effecten tegen te gaan. Dié maatregelen worden opgenomen in het uitvoeringsprogramma 2021-2026.

Inleiding klimaattafel Infra en Groen

Rik Meijer schetst in vogelvlucht te problematiek met behulp van een korte diapresentatie over o.a. de opwarming van de aarde, de Twentse klimaatatlas en de “NAS-bollen” met klimaateffecten. Deze laatste komen uit de Nationale Adaptatie Strategie en geven een helder beeld van mogelijke effecten die kunnen optreden door de klimaatverandering (<https://ruimtelijkeadaptatie.nl/sectoren/>).

Klimaateffectenspel

Na de inhoudelijke inleiding wordt de discussie over het acceptatieniveau van klimaateffecten gestart aan de hand van het klimaateffectenspel. De voorzitter legt steeds een voorbeeld van een concreet klimaateffect voor aan één van de deelnemers. De deelnemer geeft aan hoé ernstig dit effect is naar zijn mening en hoe vaak het mag voorkomen. Het ‘kaartje’ met dit effect wordt geplaatst in onderstaande matrix, waarna hierover met de groep wordt gediscussieerd.

In onderstaande tekst wordt kort verslag gedaan van de overwegingen die genoemd zijn ten aanzien van een bepaald klimaateffect.

Discussie naar aanleiding van verschillende klimaateffecten

Droogte / hitte

- Tuincentra kunnen/moeten hun assortiment aanpassen: meer richten op biodiversiteit.
- Slechte nachtrust ten gevolge van warme nachten. Aandachtspunt hierbij is of het incidenteel is of dat dit een structureel aandachtspunt wordt dat jaarlijks voorkomt en waarbij dit gedurende een langere periode aanhoudt. Als het de gezondheid bedreigd wordt het ernstig. In ieder geval dient lichamelijk letsel te worden voorkomen.
- Verdroren van grasstroken rond panden in stedelijk gebied is acceptabel. Natuur is veerkrachtig. Datzelfde geldt voor bomen die hun bladeren laten vallen in juni ipv in oktober. Wanneer alleen hierop wordt ingezoomd is het acceptabel, maar de oorzaak is zorgelijk.
- Botulisme in vijverpartijen dient eveneens in perspectief gezet te worden: ernstig, maar geen ramp.
- Bedrijfsterreinen zijn vaak sterk stenig, met weinig groenvoorzieningen. Als het kortdurend extreem heet wordt, is dat niet ernstig zolang het niet levensbedreigend is. Ook als dit betekent dat de arbeidsproductiviteit op zo'n dag lager zou liggen dan normaal. Van de andere kant: juist hier is snel wat aan te doen. Vergroenen en verduurzamen van bedrijfsterreinen zijn relatief snel op te pakken. Kies dan wel soorten die bestand zijn tegen droogte en hitte, want bomen en struiken zijn belangrijk met het oog op CO₂ opname.
- Als asfaltwegen ten gevolge van extreme hitte dagenlang worden afgesloten om schade te voorkomen, dan is dat ernstig. Dit zal immers over een groter gebied spelen met economische schade tgv onbereikbaarheid en schade aan infrastructuur tot gevolg. Tegelijkertijd zijn er wellicht op productniveau oplossingen denkbaar (asfaltmengsels die minder gevoelig zijn voor extreme hitte).
- Hetzelfde geldt voor railinfrastructuur welke bij extreme hitte overdag niet bruikbaar is. Dit heeft grote economische schade tot gevolg en mag nagenoeg niet voorkomen.

Drinkwater

- Als er in lange, droge perioden, sprake is van lage druk en weinig debiet in het drinkwaterleidingstelsel, dan is dat effect verwaarloosbaar. De oorzaak hiervan is zorgelijk!
- Wanneer drinkwater op rantsoen zou moeten en slechts een deel van de dag beschikbaar zou zijn, is dat rampzalig. Ook als het van tevoren bekend is, want bij schaarste is het niet wenselijk dat er massaal gehamsterd wordt.

Wateroverlast

- Als de hoofdstructuur in Twente (A35/A1) belemmerd wordt tgv hevige neerslag waardoor delen urenlang onder water staan, heeft afsluiting behoorlijke gevolgen voor de bereikbaarheid. Toch wordt dit niet gezien als 'een ramp'. Aspecten als aquaplaning tgv piekneerslag, waardoor de directe verkeersveiligheid in het gedrang komt, wordt als ernstiger gezien.
- Als water, ten gevolge van hevige neerslag, bedrijfspanden binnenstroomt en daar schade veroorzaakt is dat vervelend, maar geen ramp. Sterker nog; dit wordt gezien als signaal aan pandeigenaren om 'de eigen zaakjes' op orde te brengen. Een kans dus om eigenaarschap in de samenleving te stimuleren.
- Wateroverlast op een bedrijventerrein, waardoor gedurende enkele uren bedrijfspanden onbereikbaar zijn, is acceptabel. Zelfs als daardoor ook de hulpdiensten de panden niet

kunnen bereiken (met de nuance dat de kans dat hulpdiensten nodig zijn, überhaupt heel klein is).

Ditzelfde geldt voor wateroverlast op parkeerplaatsen en in tuinen. Zolang het water niet naar binnenstroomt is het acceptabel.

- Stroomuitval ten gevolge van wateroverlast, waardoor er ook geen internet beschikbaar is, is ernstig vanwege grote economische schade.

Resultaat klimaateffectenspel

Er is een diagonale lijn te trekken van linksboven, naar rechtsonder. De maatregelen die in het gebied links onder terecht zijn gekomen, laten we meeliften met werken die toch al in uitvoering worden genomen. De werkzaamheden rechtsboven dienen direct aangepakt te worden.

Ervaringen met het klimaateffectenspel leren dat, afhankelijk van de samenstelling van de groep deelnemers, de gehele diagonale lijn soms wat hoger ligt en soms wat lager.

Vervolgdiscussie binnen de Sector Infra en Bouw

Ná het klimaateffectenspel volgt een verdere inhoudelijke discussie.

- Het overkoepelend beleid dat door de overheid wordt opgesteld, is maatgevend. Aannemers komen pas later in beeld. Deze sessies helpen erbij om elkaar in de toekomst mee te nemen en samen te werken aan de opgaven.
- Advies: sluit aan bij de motivatie van mensen, maar mensen moeten het ook kúnnen. Gedragsverandering bij inwoners is essentieel, maar niet gemakkelijk. Het moet hen gemakkelijk gemaakt worden én het moet wat opleveren. Vaak komt het ook voor dat mensen wel willen, maar niet weten hoé. Dan helpen voorbeelden uit de tuinbranche (bijvoorbeeld de watertuin Intratuin Lochem).
- Gedragsverandering bij inwoners en bedrijven is des te belangrijker als je beseft dat 70% van bebouwd gebied in particuliere handen is. Dus méér inzetten op samenwerking met de samenleving. Bijvoorbeeld het eigenaarschap voor verduurzamen van scholen: via de schoolgaande kinderen bereik je ook de ouders.
- Verder wordt er een oproep gedaan voor handhaving! Overheden stellen eisen aan projectontwikkelaars. Die moeten zich houden aan de voorwaarden en afspraken. Zo niet, dan dient er gehandhaafd te worden.
- Tot slot wordt er een pleidooi gehouden voor samenwerking in Bouwteams. De hele sessie gaat over samenwerken in de keten. Hoe mooi zou het zijn om, hoewel oost-Nederland daar al mee voorop loopt, nog meer te werken met bouwteams, waarbij je nog meer gebruik maakt van elkaars kennis.